

САНГА ОЛОХ

№ 14 (11993) • Муус устар 11 күнэ, 2025 сыл, бээтинсэ • 12+

Бу
нүөмүргэ

Үбүлүөйдээх биир дойдулаахпыт

Владимир Сивцев: "Түмсүүлээх
үлэ таһаарыылаах буолар" /4

Биһиэхэ суруйаллар

Кэрэ эйгэтигэр анаммыт
олох /5

Командировка

Сунтаарга аян /6

Үһүс кыайыыларын ситиспит тустуу хамаандатын чиэстээтилэр

Спорт. Сунтаарга ытыллыбыт түһүлгэттэн
бөбөстөрбүт 5 кыһыл, 2 үрүң, 2 боруонса мэтээллэри
аҕалбыттара /3

Кыайыылаахтары чиэстээһин түгэнэ // СЭМЭН ЖЕНДРИНСКЭЙ ХААРТЫСКАҒА ТҮҮЭРИИТЭ

Чурапчыга күн-дьыл туруга

Муус устар
11 күнэ
БЭЭТИНСЭ

Муус устар
12 күнэ
СУБУОТА

Муус устар
13 күнэ
БАСКЫҤАНЫҤА

Муус устар
14 күнэ
БЭНИДИЭНҤЫК

Муус устар
15 күнэ
ОПТУОРУНҤЫК

Муус устар
16 күнэ
СЭРЭДЭ

Муус устар
17 күнэ
ЧЭППИЭР

4° -9°

-4° -13°

-1° -11°

1° -11°

1° -9°

2° -11°

3° -8°

Тэттик

Чыаппаратаабы арыы сыаҕар үлэ сабаланна

Алаҕар нэһилиэгин бааһынай
хаһаайыстыбаларыгар, үүт туттарааччыларыгар
бэлиэ күн буолла. Ол курдук, улууска баар
арыы сыахтарыттан алаҕардар бастакынан
үлэлэрин сабалаатылар. Быйыл манна уонна
Бахсыга, Сыланга санга арыы сыахтара тутуллан
үлэҕэ киириэхтэрэ. Чыаппараҕа акылаатын
матырыйаала номнуо кэлэн турар.
«Быйылгы дьылга үүккэ былааммыт 3941 туонна,
былырыын былааны куоһаран, 4893 т үүтү
туттарбыппыт. Быйыл дьон бэйэ дьарыгынан
уонна ИП регистрацияланалара үксээн, үүт
туттарааччы ахсаана 20 бырыһыан эбиллиннэ.
Былырыын 400 киһи үүт туттарбыт эбит
буоллабына, быйыл 500 буолар туруктаах
дизен сабаҕалыыбыт», - диір «Чурапчы» ТХПК
дириэктэрэ Николай Петров.
Алаҕардаабы арыы сыаҕа муус устар 3 күнүттэн
күргүөмнээх үлэтэ сабаланна.

Улуус дьаһалтатын планеркатыгар

Планеркаҕа үп-харчы кырыымчыгынан уонна
сылаас кэм турарынан, киинтэн сылытыллар
дьиэлэргэ сылааһы биэри 9 ч.-6 ч. диэри
тохтотулларын иһитиннэрдилэр.

Салгыы халаан уутугар бэлэмнэнии үлэлэри
ытытыга ордук улахан болҕомтону Таатта
уонна Куоһара үрэхтэр сүннүлэригэр олоһор
нэһилиэктергэ туһайарга, Мырыла суола суох
буолар түгэнин учуоттаан, аһынан-үөлүнэн,
эминэн хааччылыы, оҕолор экссэммэнгэ
барыылара-кэлиилэрэ уо.д.а. боппуруостарга
Мырыла, Хахыйах өттүгэр барытын эрдэ
хаачыйар наадатын ыйдылар.

Полиция отделын сводкатынан
микроредаккэ изэстэри төлөөбөт буолуу,
Мындабаайыга бааннык умайыыта, улуус
олохтооҕо 1,5 мөл.солк. түөкүннэргэ албыннаппыта
бэлиэтэммит, силиэстийэ ытытыллар.

Чурапчыттан Ааллаах Үүнгэ сүүрүктэр туруннулар

Улуу Кыайыы 80, көмүс хостоһунун 100
сылыгар анаан, ЧГФКСИ көбүлээһининэн, СӨ
Бырамысыланнас министиэристибэтин уонна
улуус дьаһалтатын өйөбүлүнэн сүүрүктэр Ааллаах
Үүнгэ туруннулар.

Тааттаттан, Амматтан, Чурапчыттан уонна
Дьокуускайтан 14 сүүрүк уонна үйэтитээччилэр
бааллар. Сүрүннээн бэтэрээннэр уонна
устуһуоннар сүүрүөхтэрэ. Сүүрүктэри атаарыы
Ааллаах Үүн пааматынньыгар буолла.

«Манньык сүүрүү бастакытын 2004 сыллаахха
ытытыллыбыта. Көбүлээһининэн Егор Абрамов
буолбута. Институт бу үһүс сырыытын кыттар.

Оччотообуну ахтан-санаан аастахха, Охотскай
перевалтан Ааллаах үүнгэ диэри 700-тэн тахса
киһи көмүсчүттэргэ бордотуукталарын, малларын-
салларын тизийиһэ-таһыыга сыл аңаарын
быһа сылдыбыттара. Чурапчы оччотообу
колхуостара бары хабыллыбыттара», - диэн улуус
дьокуатааттарын Сэбиэтин бэрэссэдээтэлэ Яков
Оконешников сырдатар.

Өрөспүүбүлүкэ сонуннара

Дойду Бэрэсидьиэнэ Дьокуускай куорат үбүлүөйүгэр анаммыт ыйаахха илии баттаата

Дойду Бэрэсидьиэнэ Владимир Путин 2032 сылга Дьокуускай куорат төрүттэммитэ үбүлүөйдээх 400 сылын бэлиэтиир туһунан Ыйаахха илии баттаата. Докумуон Кремль сайтыгар бэчээттэнэн табыста. Дойду аҕа баһылыга Россия субъектарын судаарыстыбаннай былааһын уорганнарыгар уонна олохтоох салайыныы уорганнарыгар бу үбүлүөйү көрсө ытыллыахтаах үлэҕэ уонна бэлиэтээһингэ көхтөөхтүк кытталларын ыйда.

Дьокуускай — өрөспүүбүлүкэбит тэбэр сүрэхэ. Үбүлүөйдээх сылын көрсө ирбэт тонг сиригэр бастын куоратынан буолуохтаах! Бэрэсидьиэн Саха сиригэр уонна киин куораты мэлдьи өйүүрүн иһин ис сүрэхпиттэн махтанабын», — диэтэ Айсен Николаев.

Саха сиригэр кибер спорка NOTU хамаандата кыайыыны ситистэ

Саха сиригэр кибер спорка NOTU хамаандата Астанаҕа буолбут урдүк таһымнаах Контр-Страйк 2 турнирын Азиятааҕы квалификациятыгар улахан кыайыыны ситиститин Ил Дархан иһитиннэрдэ. Финалга биһиги уолаттарбыт Кытай хамаандатын 3:0 ахсаанынан хоттулар. «Бу аңаардас кыайыы буоларын таһынан уолаттар үчүгэй бэлэмнээхтэрин, баҕа санааларыгар эрэллээхтэрин көрдөрдүлөр. Хамаанда түмсүүлээх буолан, туруоруммут сыалын ситистэ», — диэн Айсен Сергеевич бэлиэтээтэ. Ыам ыйыгар хамаанда Россия аатыгтан Казахстанга «Барыс Арена» буолар PGL Astana 2025 турнирга кыттабыт. Күрэхтэһиигэ аан дойду 16 бастын хамаандата кэлэрэ күүтүллэр.

Гавриил Чиряев төрөөбүтэ 100 сылыгар анаммыт тэрээһин ыытылынна

Биллиилээх судаарыстыбаннай, бэлитиичэскэй дизейтэл, Саха сиригэр 1965 сылтан 1982 сылга диэри салайбыт, Аҕа дойду Улуу сэриитин кыттыылааҕа, бүттүүн киэн туттар биһир чулуу киһибит Гавриил Иосифович Чиряев төрөөбүтэ 100 сылын туолла. Айсен Сергеевич бэлиэтээбитин курдук, Гавриил Иосифович үтүө аата дойду историятыгар кыһыл көмүс букубанан тиһилиннэ. Кини 17 сыл устата өрөспүүбүлүкэни салайбыта уонна бэйэтин кэнниттэн Саха сирэ салгыы сайдарыгар бигэ тирэҕи хаалларбыта. «Гавриил Чиряев салалтатынан бырамыысыланнас, энергетика, тырааныспар далааһыннаахтык сайдыбытара. Саҥа куораттар тутуллубуттара, доруобуйа харыстабыла уонна үөрэх салаалара бөдөргөөбүттэрэ, тыа хаһаайыстыбата сайдыбыта, оскуолалар, балыһалар, производственной тэрилтэлэр тутуллубуттара. Кини бэйэтигэр сүҥкэн эппиэтинэһи сүгүртэн чадыбата уонна өрөспүүбүлүкэни иннин диэки эрэллээхтик хамсыгырыгар сөптөөх быһаарыныылары ылынара. Кини бу барыта киһиэхэ кыһамныы буоларын этэрэ. Бу этии хаһан баҕарар тоҕоостоох. Саха чулуу уола Гавриил Иосифович Чиряев туһунан сырдык өйдөбүл мэлдьи биллини уонна кэлэр көлүөнэлэргэ ахтылла туруоҕа», — диэн Айсен Сергеевич эттэ.

Өрөспүүбүлүкэҕэ үс ый иһигэр 2573 оҕо төрөөбүт

Өрөспүүбүлүкэ үрдүнэн 2025 сыл бастакы үс ыйыгар 2573 оҕо күн сиригэр көрбүтүн туһунан Ил Дархан иһитиннэрдэ. Саха сирэ төрөөһүнүгэ Уһук Илингэ инники күөҥнэ сылдьар, Россия үрдүнэн үһүс уонна онтон кэлэр оҕо төрөөһүнүн ахсаанынан уон иһигэр киһир. «Үйэ оҕолоро» бырагыраама үлэтэ салҕанар. Хас күн сиригэр көрбүт оҕо тус сыаллаах хапытаал көрүллэр. Өрөспүүбүлүкэҕэ иһэ хапытаала 2025 сыл тохсунньу 1 күнүттэн төрөөбүт төрдүс уонна онтон кэлэр оҕолордоох дьиз кэргэнигэ бэрлэлэр. Биһир кэмнээх төлөбүр кээмэйэ 433 тыһ. солк. тэннэстэ. «Бигэ уонна дьоллоох дьиз кэргэн элбээтин! Оҕолор истиг сыһыанга, тапталга уонна инникигэ эрэллээх буола улааталларыгар баҕарабын», — диэн Айсен Сергеевич эттэ.

СӨ Ил Дарханын уонна Бырабыыталыстыбатын
пресс-сулууспата.

Зонатааҕы урбаанньыттар форумнара ыытылынна

Улууска — бу күннэргэ. Урбаан сайдыытыгар
туһалаах кэпсэтиилэр буоллулар

Елена МАКАРИНСКАЯ, Марфа ПЕТРОВА, Наталья СИБИРЯКОВА

«Айылгы» НАДЬ-гэр «Мин биисинэһим: олохтоох онгортон таһаарыны сайыннарар территория» диэн дьобус уонна орто бизнес урбаанньыттарын форумна ыытылынна.

Тэрээһингэ аҕыс улуустан уонна Дьокуускай куораттан 200 кэриҥэ киһи кыттыыны ылла.

Форум иһинэн урбаанньыттар быыстапка-дьаарбанкалара тэрилиннэ. Атыыга танас-сап, ас-үөл, мүөт уонна норуот маастардарын онгортон таһаарыны. Дьон-сэргэ бородууксуйалары, табаардары сэнгээрэ көрдүлэр, хамаатык атыыластылар.

Тэрээһин үөрүүлээх аһыллыытыгар улуус баһылыга Степан Саргыдаев эбэрдэлээн туран, өрөспүүбүлүкэ салалтата урбаан эйгэтин бары өттүнэн өйүүрүн, тыа сиригэр бизнес сайдарын туһугар урбаанньыттары кытта биһир ситимнээхтик үлэлиилэрин бэлиэтээтэ. Манньык форумнар уопут атаһагар, дьаалабыай сибээстэри олохтуурга уонна саҥа идийэлэри олоххо киллэрэргэ олук буолалларын эттэ.

Салгыы баһылык өр кэмнээх бэриниилээх үлэтин иһин урбаанньыт Петр Толстоуховка «Үтүө суобастаах үлэтин иһин» бэлиэни уонна «Дом цветов» маҕаһыын салайааччытыгар Светлана Александрова, «Рич Холл» банкеттыр саала салайааччытыгар Мария Старостина Махтал суруктары туттарда.

Үөрүүлээх түгэнинэн форум кыттыгылаахтарын СӨ Урбаан, эргизэн уонна туризм министиэрин бастакы солбуйааччы Максим Карбушев, «Мой бизнес» киин дириэктэрэ Зоя Седалищева эбэрдэлээтилэр. Урбаан министэриэтибэтин Бочуоттаах грамотатынан урбаанньыт Мария Заровняева уонна Махтал суругунан урбаанньыт Валерий Семенов наҕараадаланнылар.

Быыстапка-дьаарбанкаҕа хото тардыллыбыт араас бородууксуйа дьон болҕомтотун ылыан ылла.

Манна таҕастан, араас киэргэлтэн саҕалаан аһыыр аска тийэ, күн талбыта барыта тардылынна. Дьокуускайтан «Я - это Якутия» хампааньыа салайааччыта Петр Сидоров Саха сиригэр олохтоохторун ортотугар номнуо биллэркөстөр, сылыттын да сизииллэр пиццаларын («Жар-пицца»), салааттарын уо.д.а. бородууксуйатын хото аҕалбыт. Кини: «Бүгүнгү форумна мин сүрүн соругум диэн — урбаанньыттарга искусственнай интеллиги туһанар кэм кэлбитин тизэрдии буолар. Онон бэйэм уопуппуттан үлэһиним, сыалбын ситтим. Бүгүнгү күнүгэ искусственнай интеллект сэдэх көстүү буолбатах, олохпут бары эйгэтигэр номнуо туһанылар, күннээҕи олохпутугар өтөн киһир. Урбаанньыттар ону биһиртээхпит уонна бастакы учарат биһиги туһаныхтаахпыт дии саныыбын. Мин санаабар, саҥа идийэлэри олоххо киллэрээччи, сайдыыны түстээччи биһиги, урбаанньыттар, буолабыт», — диэн санаатын үлэстэр.

Амматтан Анна Килбасова биэнсийэҕэ тахсыаҕыттан уруһуйга умсугуйан туран бэйэ дьарыгын саҕалаабыт. Кини бу форумна уруһуйдарын илдэ кэлбит. «Мин уруһуйунан дьарыктаммытым биһир сыл эрэ буолла, анал үөрэбиз суох. Ол эрэри бу эйгэҕэ үүнүөхпүн-сайдыахпын баҕарабын. Дьон социальнай ситимнэргэ үлэлэрин көрөн сакаастыыр. Салгыы гипсэнэн онгортарга эмиз ылсыахпын баҕарабын. Билиҥҥи кэмгэ дьон-сэргэ Аан дойдуга биллэр феншуй үөрэҕинэн олорор дьизин, үлэлиир сиригэр киэргэтэргэ дьулуһар. Ол иһин бүгүн бу форумна эмиз хайалардаах хартыыналары сакаастаатылар, нүөмэрбин ылылар», — диэн Анна.

Чурапчыбыт урбаанньыттары эмиз форумна көхтөөхтүк кытыннылар. «Аптаах бурдук» хаһаайката Ульяна Заровняева бородууксуйатын сэлэһинэй бурдугунан онгоруллубут килиэптэн саҕалаан, миннигэс төртүгэ тийэ икки остуол хотойорунан тардыбыт. Кини үлэтин: «Биһиги ааспыт сайынтан ааппытын «Аптаах

бурдук» диэн уларыта тутан үлэ-битин өссө тэтимирдэн, кэнэтэн биһирдэбит. Бэлиэтээн эттэххэ, Мындабаайыттан Даниил Павловтыын биһиргэ үлэлэһэн, кини үүнэрбит сэлэһинэйиттэн бэйэ-бит миэлиһсэбитигэр мэлэһэн, бурдук онгортон аспытыгар туһанабыт. Бу бурдугунан астаабыт аспыт инэмтиэлээх, туһалаах буолар. Холобур, килиэп, батон, моонньовон сэбирдэхтээх багет, «Алаас» диэн халын бирээн-нык, коржик арааһын онгортубут итиэннэ, биллэн турар, трайфл, торт арааһа наар баар буолар. Бу кыһын ахсынньыттан саҕалаан, кэли чөчөгөйү туттубакка, бэйэбит «Чурапчы» ТХПК-быт чөчөгөйүн, арыытын туһанабыт. Бородууксуйабыт састааба олох натуральнай. Бу форум эрэ иннинэ бурдукпут докумуонун экирэттиһэн сэртификээттэрин ситистибит. Онон үөрүүбүт үксэн турар», — диэн кылгастык билиһиннэрдэ.

Манньык тэрээһиннэр ытылаллара улууспут сайдыытыгар, биллэн турар, урбаанньыттар бэйэлэрин бородууксуйаларын киэн эйгэҕэ таһааралларыгар, сыаналаах уопуттарын атаһалларыгар олус туһалаах буоллаҕа. Форумна Дьокуускайтан, атын улуустартан кэлэн кыттыыны ылыттыра кэрэхсэбиллээх — инникитин үлэ-хамнас торумугар саҥа сүүрээһинэр эбиллээхтэрэ, идийэлэр олоххо киһирээхтэрэ диэн киһи эрэнэр.

Бу тэрээһин чэрчитинэн оҕолорго ытыллыбыт «Молодежная стратегия развития местного производства» бырайыак куонкуруһун түмүгүн таһаардылар. Үһүс миэстэни С.К. Макаров аатынан Чурапчытааҕы гимназия ылан, 10 тыһ солк, 2-с миэстэни Бэйдигэ орто оскуолата ылан, 20 тыһ. солк. наҕараадаланнылар. Кыайыылааҕынан Одьулуун оскуолата тахсан, 30 тыһ. солк. ылылар.

Форум түмүктүүр чааһын улуус баһылыга Степан Саргыдаев ытта. Кэлбит ыалдьыттар, кыттааччылар тэрээһин урдүк таһымга ааспытын бэлиэтээтилэр, махтаннылар.

Быыстапка
түгэни //МАРФА ПЕТРОВА
ТҮҮЭРИИТЭ.

Видеолары
бу сизгэнэн
киһирэн
көрүҥ

Үһүс кыайыыларын ситиспит тустуу хамаандатын чиэстээтилэр

Спорт. Сунтаарга ытыллыбыт түһүлгэттэн бөбөстөрбүт 5 кыһыл, 2 үрүң, 2 боруонса мэтээллэри аҕалбыттара

Сэмэн ЖЕНДРИНСКЭЙ

Олунньу 21-23 күннэригэр Сунтаар улуугар СӨ маас-сабай спорду тэрийээччилэртэн биридэстэрэ, ССРС физическэй културатын туйгуна Николай Тарский аатыгар уонна РФ, ДНР Дьоруойа Дмитрий Егоров – Сунтаар төрөөбүтэ 50 сылыгар ананан, СӨ көңүл тустууга турнира ытыллыбыта. Ити түһүлгэбэ Чурапчы улууһа үһүс сылын субуруччу чөмпүйүөн үрдүк аатын ылбыта.

Итинэн сиэттэрэн, Александр Федотов аатынан спорт уорайыгар кыайыылаахтары ааттыыр, чиэстиир дьоро тэрээһин буолла.

Үөрүүлэх чааска Чурапчы улууһун баһылыга, көңүл тустууга Чурапчы улууһун федерациятын бэрэссэдээтэлэ Степан Саргыдаев: “Бүгүн биһиги бастакы миэстэлээх хамаанданы чиэстиибит. Бу иннинэ манна бэйэбит оройуоммутугар онтон Николай Николаевич бэйэтэ төрөөбүт улуугар бу турнир ытыллыбыта. Турнир салгыы быйыл Олонхо дойдутунан сураҕырбыт Сунтаар сиригэр — уотугар ытылынна. Ити түһүлгэттэн 5 кыһыл көмүс, 2 үрүң көмүс, 2 боруонса мэтээли илдьэ кэлбиппит, кылбар кыайыыны ситиспибит. Махтал тылларын этэбит биһиги убааста-быллаах тириэньэрдэригэр уонна спорду сэнгээрээччилэригэр, ыалдьааччыларбытыгар — кинилэр баар буолан, ситиһиһэр, кыайыылар-хотуулар кэлэ тураллар. Биһиги уолаттарбыт күн бүгүн үүнэн иһэр кэнээдэски ыччаттарбытыгар үтө холобур буолаллар. Бу бүгүн кэлэн олорор эдэркээн тустуу оскуолатын итиллээччилэрттэн улахан түһүлгэ бө-

❖ Чиэстээһин түгэннэрэ// ААПТАР ТҮНЭРИИТЭ.

бөстөрө үүнэн-сайдан тахсалларыгар эрэнэбин!”

“Ааспыт 60-с сыллар сагаланыларыттан тэриллитит турнирга, биир бастакынан, биһиги улууспуттан чөмпүйүөн үрдүк аатын ылбыт Вячеслав Карповынан, Алексей Еромоллаев ааттарын, 10-унан Сойуус чөмпүйүөнэ үүнэн-сайдан тахсыбытын хаһан даҕаны умнуо суохтаахпыт”, — диэн улуус дьокутааттарын Сэбиэ-

тин бэрэссэдээтэлэ Яков Окочешников бэлиэтээтэ.

Чөмпүйүөннээбит бөбөстөргө успуонсардар Александра Корякина, Дмитрий Местников, Петр Кривошапкин, Александр Тимофеев, Иван Ануфриев ааттарыттан убаһа сэртификэттэрин туттардылар, турнир призердарын уонна тириэньэрдэрин харчынан бириэмийэлээтилэр. Итини таһынан күрэхтэһии кыттыылаахтары-

гар, тириэньэрдэргэ Чурапчы улууһун дьаһалтатын спорка управлениетын начаалынньыга Дьулустан Егоров биридди дьааһык ынах арыытын туттарда. Кинини сэргэ Чурапчы нэһилиэгин баһылыгы 1-кы солбуйааччы Уйгулан Туласынов уонна Болтоно нэһилиэгин баһылыга Сергей Ефремов, “Хатан” чааһынай охрانا тэрилтэтин (ЧОТ) дириэктэрэ Андрей Посельский анал бэлэх-

❖ Кыайыылаахтары уонна тириэньэрдэри ааттыбыт:

- көңүл тустууга РФ спордун маастара Артем Слепцов, тириэньэрэ Юрий Владимиров;
- көңүл тустууга РФ спордун маастара Константин Капрынов, тириэньэрэ Егор Пономарев;
- көңүл тустууга РФ спордун маастара Олег Фомин, тириэньэрэ Иннокентий Посельский;
- көңүл тустууга РФ спордун маастарыгар хандьыдаат Никита Софронов, тириэньэрэ Альберт Макаров;
- көңүл тустууга РФ спордун маастарыгар хандьыдаат Виталий Ефремов, тириэньэрэ Кирилл Захаров;
- көңүл тустууга РФ спордун маастарыгар хандьыдаат Уйгулаан Протодеяконов, тириэньэрэ Данил Неустроев;
- көңүл тустууга РФ спордун маастарыгар хандьыдаат Петр Ксенофонов, тириэньэрэ Николай Захаров;
- көңүл тустууга РФ спордун маастарыгар хандьыдаат Андриан Ленский, тириэньэрэ Анатолий Сивцев;
- көңүл тустууга РФ спордун маастара Любомир Ашеин, тириэньэрэ Альберт Макаров.

тэри, араас суумалаах сэртификэттэри анаатылар.

Мантан салгыы спорт саалаба көңүл тустууга өрөспүүбүлүкэ чөмпүйүөннэрэ Чурапчы улууһун үүнэн эрэр кэнчээри ыччаттарыгар, тустуунан утумнаахтык дьарыктана сылдьар уолаттарга маастар-кылаастары, бэйэлэрэ сөбүлээн туттар албастарын, ньымаларын көрдөрдүлэр, илии баттаабыт хаартыскаларын бэлэхтээтилэр.

Владимир Сивцев: «Түмсүүлээх үлэ таһаарыылаах буолар»

Үбүлүөйдээх биир дойдулаахпыт. Ытыктыыр баһылыкпыт оҕо сааһын, олобун туһунан сырдатабыт

Марфа ПЕТРОВА

Муус устар 6 күнүгэр Чурапчы нэһилиэгин бас-көс кинитэ, баһылыкпыт Владимир Сивцев үбүлүөйдээх 55 сааһын туолла.

Онон сиэттэрэн, бүгүнгү хаһыаппытыгар кини оҕо сааһын, олобун туһунан сырдатарга сананныбыт. Владимир Дмитриевич төрөөбүт нэһилиэгин олоҕо-дьаһаҕа тупсарыгар өйүн-санаатын, кыһамнытын ууран туран үлэлээн кэллэ. Үлэ ханнык да ыарахаттарыттан толлубат, тобуллаһас толкуйдаах, кыһамныылаах баһылыгы нэһилиэгин дьоно-сэргэтэ биир санаанан өйөөн, иккис бодьохор үлэлиир кыагы биэрбитэ.

Ойор-тэбэр оҕо сааһа

Владимир Дмитриевич 1970 сыллаахха Чурапчы нэһилиэгэр Дмитрий Николаевич уонна Мария Моисеевна дьиэ кэргэнигэр төрдүс оҕонор төрөөбүтэ. Аҕалара эрдэ өлөн, ийэлэрэ огдообо хаалан, түөрт оҕотун атахтарыгар туруорбута. Онон Владимир Дмитриевич төһө да ыал кыра оҕото буоллар, ийэтигэр күүс-көмө буолан, үлэҕэ эриллэн улааппыта.

«Мин икки эдьийдээх, биир убайдаах буолан, кинилэр сылаас сыһыаннарыгар, ийэм тапталыгар угуттанан дьоллоох оҕо сааһым ааспыта. Оччолорго Балыһа алааһыгар икки этээстээх мас уопсай дьизэлэртэн биридэстэригэр олобуппут. Кыбаргыра аайы тэн саастыгы эмдэй-сэмдэй оҕолор бааллара. Бары бииргэ оонньоон-көрүлээн ити алааска улааппыппыт».

Владимир Дмитриевич Чурапчы орто оскуолатыгар үөрэнэ киирээбиттэн дьону түмэр, көбүлүүр дьовура оччолортон биллэрэ. Ол курдук, кылааһыгар старостанан талыллан, доҕотторо кини тылын истэллэрэ, оскуолаҕа холобур буолара. Ол иһин оҕо эрдэҕиттэн эппиэтинэстээх, боччумнаах буола улааппыт.

Владимир оскуолатын бүтэрдэ сылыгар учуутала Мария Хютанова физико-математическай кылааһы аһан үлэлэппитэ. Онон оройуонтан физикаҕа, математикаҕа үчүгэй оҕолор кэлэн кинилэри кытта үөрэммиттэрэ. Ити курдук, Владимир Дмитриевич идэлэригэр бэриниллээх учууталларга түбэхэн үөрэммитин истин махталынан ахтар.

«Бастакы учууталбыт Анастасия Чичигинарова иккис ийэбит кэриэтэ, барыбытын көрөн-истэн, үөрэтэн, олох киэн аартыгар сирдээбит киһибит. Салгыы математика учуутала

В.Д. Сивцев дьиз кэргэнин кытта. //ДЬОҔУОЙ ТУС АРХЫЫБЫТТАН ЫЛЫЛЫННА.

Александра Жергина үөрэппитэ. Кини уроок саҕалананан иннинэ, сарсыарда 8 чаастан математика куруһуогун ытыара. Онон Татьяна Пономарева кылаас кэнниттэн хаалларан, дьизтигэр эбиэттэтэ-эбиэттэтэ, үөрэтэрэ. Кинилэр уһуйууларынан буолуо, оскуолаҕа математиканы, физиканы ордук сөбүлүүрүм. Онон оҕор «Квант» сурунаалга суруйтарарым. Ол задачаларын суоттаары, оҕолор уроок кэнниттэн хааларбыт».

Үлэҕэ эриллии

Владимир Дмитриевич 9-10 кылаастарга үөрэнэр кэмигэр, Сельхозтехника үлэһиттэрэ производственной практиканы тэрийэн, оҕолору тизхиньикэҕэ сыһыаран, тимиэр көлөнү өрөмүөннүүргэ, ытыарга үөрэттэллэрэ. Ол иһин Владимир Дмитриевич оскуолатын ситиһилээхтик бүтэрээт, Чурапчытааҕы техническэй-өрөмүөннүүр тэрилтэҕэ хачыгаарынан үлэтин саҕалаабыт.

«Хочуолунайга иккиэ буолан турарбыт. Ол кэмгэ Василий Монастыревтуун бэркэ үлэлээбиппит. Түөрт оҕоҕу чобуунан отторбут, дьэ, сылаалаах үлэ этэ. Оччолорго Чурапчытааҕы техническэй-өрөмүөннүүр тэрилтэ олус күүскэ үлэлээн олобут улахан тэрилтэ этэ».

Владимир онно үлэли сылдьан, аармыйаҕа ынгырыллан барар. Кэлэн, бу тэрилтэтигэр салгыы каменщиктынан үлэли киирэр. Чурапчыга сайдыы сыһыа баран, 90-с сылларга таас дьизэлэри туталлара. Онуоха шлакоблок онгорор сыахха, Владимир Дмитриевич кылгас кэмгэ да буоллар, таһаарыылаахтык үлэлээбитэ.

Күһүн Новосибирскайга үөрэххэ туттарсыан баҕарбы-

та да, дойдуга экономическай кризис саҕаланан, Чурапчытыгар төттөрү кэлэргэ күһэллүбүтэ. Онон Одьулууннааҕы 13№-дээх ОПТУ-га электрик идэтигэр үөрэнэ киирбит. Үөрэҕин бүтэрэн, 1992 сыллаахха Чурапчытааҕы РАЙПО-ҕа электриктир. Саҕа аһылыбыт таас остолобуйга саҕа оборудованиелары, тизхиньикэлэри танан онорууну эдэр маастарга итэҕэйбиттэрэ. Онон бастакы үлэ уопутун онно интэримитэ.

Эдэр киһи үлэтин быһыгар, ыра санаа онгостубут улахан баҕатын толорон, Новосибирскайга үөрэххэ туттарсан, устудьуон үрдүк аатын сүкпүтэ. Электромеханик идэтин баһылаан, Чурапчытааҕы РАЙПО-ҕа аты-эргин бырамыысыланнай оборудованиеларын туруорууга тэрилтэ иһигэр солбуллубат үлэһит буола үүнэр-сайдар.

Онон Чурапчытааҕы ОДьКХ-гар электригинэн үлэтин салгыыр. Кини үлэҕэ кыһамнытын, исписэлиэс быһыгытынан билиитин таба көрөн, кылаабынай энергетигинэн аныыллар. Онон Профсоюз бэрэссэдээтэлинэн талыллар.

10-тан тахса сыл Владимир Дмитриевич Чурапчыга элбэх ыалга, тэрилтэҕэ уот ситимин тардыбыта, уулуссалары сырдаттыгы үлэлээбитэ. Ол быһыгар кэтэхтэн үрдүк үөрэххэ, «Инженер-электрик» идэтигэр үөрэммитэ. Оччолорго ОДьКХ уонна Чурапчытааҕы техническай колледж биригэ үлэлээргэ сөбүлэҥи түһэрситтэрэ. Киэн билиилээх, үлэҕэ номнуо уопутурбут үлэһити колледжка преподавателинэн аныыллар. Онон сүрүн үлэтин таһынан, үс сыл устата «Электротехника» предметин үөрэппитэ. Киниэхэ устудьуоннаабыт оҕолор билигин төрөөбүт дойдуларыгар тийэн, идэлэринэн таһаарыылаахтык үлэли сылдьаллар.

Дьон олобун-дьаһаҕын тупсарыыга

Чурапчыга 2010 сыллаахха «Хатан» тэрилтэни тэрийбитэ. Владимир Дмитриевич салалтатынан, өрөспүүбүлүкэҕэ бастакынан, Чурапчыга эргэ мас уопсай дьизэлэргэ толору хааччыллы киирбитэ. Маньаха туһааннаах бырагыраама суоҕа. Онон нэһилиэк дьаһалтатын (оччолорго баһылык - Иван Оконешников) кытта сүбэлэһэн, үлэлэһэн, Благоустройство пуондатын өйөбүлүн ылбытара. Манна эбии, олохтоохтор сөбүлэҥнэрин ылан, утары үп хомуллубута. Сыралаах үлэ түмүгүнэн, бастакы, иккис кыбартаал, Интэринээт томторун 12 кыбартыырылаах 20-чэ дьизитигэр толору хааччыллы киирэн, олохтоохтор олус үөрбүттэрэ, махтамыттара.

Владимир Сивцев: «Мин уопсай дьизэ олонор улааппытым. Билиги оҕо эрдэҕиттэн, уу таһар массына аҕыйах буолара. Оҕолор кыһыннары-сайыннары үрэхтэн, күөлтэн уу баһар, муус ылар этибит. Ол сылдьан, тоҕо турбанан кранга уу кэлбэти, тоҕо сайынын уу носуоһунан быраҕыллыбаты» диэн толкуйдуурум. Онон оҕо сааһым баҕа санаата туолбутунан, нэһилиэгим дьонно кыһыннары-сайыннары уулаах буолбуттарын көрөн үөрэбин. Саамай улахан кыайыым дии саныбын».

Олохпут өссө тупсан, сайдан, билигин, Владимир Дмитриевич баһылыктыр кэмигэр, бу дьизэлэр оннуларыгар саҕа таас дьизэлэр дьэндэйдилэр.

Урбаан эйгэтин сайдытыгар, тыа сиригэр дьонун-сэргэтин олобун тупсарыыга дьохун кылаатын иһин «Хатан» тэрилтэ «Знак качества ЖКХ» туйгун бэлиэһэн, СӨ бастакы Ил Дархана Егор Борисов гранынан наҕараадалаабыта. Хаачыстыба бэлиэтин Арассыыйатааҕы ОДьКХ сайдытын пуондатын дириэктэрэ, урут РФ Бырабыыталыстыбатын бэрэссэдээтэлинэн үлэлээбит Сергей Степашин илэ бэйэтинэн туттарбыта.

Норуот билиинитэ

Владимир Дмитриевич ситиһилээх үлэтин, дьону түмэр, көбүлүүр дьовурун көрөн, 2019 сыллаахха Чурапчы нэһилиэгин баһылыгынан быыбарыгар турарыгар этии киирбитэ. Олохтоохтортон баһыйар үгүс куолаһы ылан, олохтоох бэйэни салайыны баһылыгынан аһаммыта. Онон ыла, күн бүгүгүгэ диэри Владимир Дмитриевич салалтатынан нэһилиэкпит социальнай-экономическай сайдытыгар туһуламмыт элбэх үлэ онгоһулунна.

Олортон билиһиннэрдэххэ, 2019 сылтан олохтоох көбүлээһини өйүүр бырагыраамаанан 15 бырайыак үлэҕэ киирдэ. Ол курдук, уулуссалар сырдатыллылар, сайынны уу ситимнэрэ киирдилэр, элбэх оҕолоох ыалларга бэриллүбүт уһаайба кыбартаалларыгар уот ситим тардылынна, ЛЭП тутулунна, тротуардар онгоһулуннулар у.д.а. тутуу, суоллары аспааллааһын үлэлэрэ, нэһилиэһнэ чэгиэн туруктаах буоларыгар үлэлэр ытылыннылар.

Төһө да нэһилиэк бүдүөтэ кыччаатар, Владимир Сивцев салалтатынан нэһилиэһнэ кыаммат аранатыгар социальнай көмөнү оноруу баарабат. Маны сэргэ кини салалтатынан анал байыаннай дьайыыга сылдьар байыастарга нэһилиэһнэ баҕа өттүнэн араас көмөнү тиһигин быспакка онорор.

Билигин кэмгэ нэһилиэк дьаһалтата «Айыллаан» киинин, А.К. Софронов спорт комплексин иннилэринэн, үрэх устун кытылынан, дьон-сэргэ сыһыаннарыгар анаан «Набережной» бырайыакка үлэлэһэ сылдьаллар.

«Архитектура салалтата биһирээбитэ. Сыһыанар сирдэри үксүгэр уулаах, оттоох-мастаах сиргэ оноро сатыыллар. Үрэх кытылынан, биллэн турар, быыла, буора аҕыйах, синктээх чэбдик салгыннаах буолар. Онон бырайыакпыт ситэҕинэ, ыччаттарга, оҕолорго, кырдыаҕастарга тупсаҕай, табыгастаах эйгэ тэриллээтэ. Ыра санаабыт олоххо киирэригэр эрэнэбит. Манна биир дойдулаахпыт, «Эйгэ» тэрилтэ салайааччыта Геннадий Попов ылсан үлэлэһэ сылдьар. Өссө биир баҕа санаабыт – оҕолорбут дьарыктанан, эттэрин-сииннэрин бөһөгөтүнэллэригэр аһаммыт бассейн тутуута. Бу бырайыактары олохтоохтор толору өйөөтөхпүтүнэ, чуолаан куонкурустарга куоластааһынна көхтөөхтүк кытынаһпытына, кыайахпыт».

Кырдыга да, Чурапчы олохтоохторо куораттан итэҕэһэ суох усулуобуйага олорубут. Аспаал суол, гаас ситимэ, түргэн сибээс, спорт, култуура дьизэлэрэ, киинэ тыйаатыра, үрдүк үөрэх, орто үөрэх кыһалара барыта баар. Өссө бассейн тутулуннаадына, бары өттүнэн сайдыылаах тыа сирэ буолабыт.

Ити курдук, Владимир Дмитриевич үлэҕэ олус эппиэтинэстээх, ирдэбиллээх, дьулуурдаах, киэн билиилээх, талааннаах салайааччы буолар. Ытыктыыр баһылыктыгар ахсаабат сыратын, дьыалатыгар бэриниитин иһин махтанабыт. Ситиһиллэри, чэгиэн-чэбдик туругу, доруобуйаны баҕарабыт.

Кэрэ эйгэтигэр анаммыт олох

Биһиэхэ суруйаллар. Биир дойдулаахпыт, сахалартан бастакы искусствовед учуонай Иннокентий Потапов туһунан сырдатабын

Быйыл РСФСР норуодунан худоһунньуга, Саха улуу графига Афанасий Петрович Мунхалов төрөөбүтэ 90 сыла, Чурапчы оройуона төрүттэммитэ 95 сыла киэн далааһыннаахтык бэлиэтэнэр.

Итинтэн сизгэтирэн, Афанасий Петрович чугас доҕорун, кини үлэлэрин, чуолаан Саха искусствотын наука күөһүгэр таһаарбыт биир дойдулаахпыт Иннокентий Афанасьевич Потапов туһунан сэхэргим.

нига Галина Зуммерфинкель Иннокентий наукаҥа тардыһарын көрөн, төһө кыалларынан, көмөлөспүттэр.

Ити курдук, детдомун дириэктэрин, басытааталларын көмөтүнэн 1951 сыллаахха Ленинградка Репин аатынан Живопись, скульптура, уонна архитектура институтун искусство теориятын факультетыгар үөрэнэ кирибит. Балтика кытылыгар турар улуу куоракка Иннокентий Афанасьевич учуонай буолар баалаах ССРС тарбахха баттанар доценнарыгар, профессордарыгар үөрэммит. Институт иһинэн үлэтиир устудьуоннар научнай уопастыбаннай сурунаалларыгар ыстатыйа суруйан искусствоведение наукатыгар бастакы сэмэй хардыларынан онорбут, Сталин стипендиата буолбут. Репин институтун бүтэрээт, тута, Москваҥа ойуулуур-дьүһүннүүр искусство теориятын НИИтыгар аспирантураҥа кириэн, 1961 сыллаахха «Изобразительное искусство Советской Якутии» диэн хандыдаакка диссертациятын көмүскээн, Саха Сириттэн бастакынан искусствоведение хандыдаата буолар. Ол сылдьан, Москваҥа ССРС култуураҥа министриэтибэтин быыстапка отделыгар искусствоведынан үлэлээбит. Иннокентий Потапов бу олохун кэрчигэ кэнники чинчийэчи буоларыгар быһаарар суолталаах – Ленинград, Москва мусуойдарыгар, галереяларыгар кылаан чыпчаал буолбут хартыыналары, экспонаттары илэ көрөн, улахан учуонайдары, худоһунньуктары кытта билсэн, искусство куйаарыгар тус көрүүтүн сайыннарыт, өйүн-санаатын сааһылаабыт, бигэргэппит. Олоххо актыыбынай көрүүлээх, булугас өйдөөх ыччат Иннокентий Потапов 1957 сыллаахха Москваҥа буолбут VI-с Аан Дойдутааҕы ыччат бэстибээлин тэрийиигэ консультант быһытынан ситиһиллээхтик үлэлээбит.

1964 сыллаахха Иннокентий дойдутугар Дьокуускайга төннөн кэлэн, дьиз-уот тэринэн, олохун доҕорунаан Зоя Степановна Попованы кытта холбоһон, уоллаах кыыс оболлмуттара. Дойдутугар кэлэн, олохтон туоруор диэри, Тыл, ли-

тература, история институтугар үлэлээбитэ. 1948 сыллаахха тэриллэн баран, сыһыа сабыллыбыт искусствоведение секторын сангардан, 1972 сыллаахха сектор сэбиэдиссэйэ буолбута. Кини салалтатынан Институт иһинэн искусствоведение научнай салаалара быһаарыллыбыттара:

- Ойуулуур-дьүһүннүүр, норуодунан декоративнай-прикладной искусство;
- Тыһаатыр искусствота;
- Хореография;
- Мусукааһынай фольклор.

Сектор иһинэн хандыдаат диссертациялара көмүскэммиттэрэ, научнай салаа култуурунай, художественнай салаалары кытта холбоһон, сайдыы саҥа кэрдиһэ саҕаламмыта. Иннокентий Потапов учуонай быһытынан Саха Сиригэр саамай улахан өгөтө диэн – кини искусствоведение теориятын уонна историктар, этнографтар, археологтар, суруналыыстар, худоһунньуктар үлэлэрин хомуйан, олору бииргэ мунһан, Саха ойуулуур-дьүһүннүүр, декоративнай-прикладной искусствотын бииргэ түмэн үөрэтэргэ научнай, теоретическай нымалары олохтообут, наука эргимтэтигэр биһиги култуурабыт туһунан киэн хабааннаах матырыйааллары киллэрибитэ.

Дойдутугар төннүбүтүн кэнниттэн, 1964 сыллаахха, Институт салалтата Потаповка сорудах биэрбит: «Хотуу улуустарга, Халымаҥа научнай экспедиция айанныыр, онно киирсэн, эбээннэр, эбэнкилэр, юкагирдар култуураларын үөрэтэн, сурукка киллэр», – диэн. Этнографическай матырыйаал хомуйуутугар таҥастарын, онуордарын, онуордарын уруһуйдаан ыларга худоһунньук наада буолбутугар, Иннокентий Афанасьевич табаарыһыгар, биир дойдулааҕар Афанасий Петрович Мунхаловка эппит. Онуоха кини толкуйдаан көрөн баран сөпсөспүт, оннук дьэ тэринэн, Орто Халымаҥа айаннаабыттар. Экспедиция холбоон, алтынньы 31 күнүттэн ахсынньы 18 күнүгэр диэри, икки ый курдук үлэлээбит. Ол түмүгэр Потапов суолталаах научнай матырыйаалы хомуйан отчуот туттарбыт. Мунхалов уруһуйдарын онорбут, быһыһыгар, айар куттаах киһи сотору-сотору эскиз уруһуйдаан төттөрү кэлэригэр саҥа санаалаах, идийэлээх кэлбит. Кэлин 1965 сыллаахха Мунхалов Потаповтынан Халымаҥа сылдыһыт сырытын түгэннэринэн «Мой Север» диэн кизгик биллибит линогравюралар сизэрийэтин онорбута, бу үлэтин иһин П.А. Ойуунускай аатынан судаарыстыбаннай бириэмийэ бастакы лауреатынан буолбута. Таарыйа эттэххэ, бу сизэрийэҥэ киэрэ «Слушают мир» диэн Мунхалов линогравюратын быйыл Чурапчы дьонно-сэргэтэ хаарынан мууска

түһэрэн онорбуттара тарҕанан, дьон биһирэбилин ылбыта.

Иннокентий Афанасьевич салгыы үлэлээн, Халыма кэнниттэн киин улуустары, Бүлүү бөлөх улуустарын биир гына кэрийэн, үтүмэн матырыйааллары хомуйан, историктар, этнографтар, искусствоведтар, маастардар күн бүгүнгэ диэри көмө оностор «Якутская народная резьба по дереву» диэн фундаментальной үлэтин 1972 сыллаахха таһаарбыта. «Вы своими традициями тормозите развитие искусства» диэн толкуй баар кэмнэригэр, Потапов дьулуруун киллэрэн, өбүгэлэригэр үгэстэрэ умнуллубатын туһугар сыралаах үлэтин анаабыта. Онтон сайдан, мусочуттар үлэлэрин, саха таҥаһын сиһилии научнай чинчийи саҕаламмыта.

Ити курдук, Иннокентий Афанасьевич сылтан-сыл саҥаттан-саҥа «Якутская графика» (1967), «Первые художники Советской Якутии» (1979), «Валериан Васильев» (1979), «Ступени творческого роста» (1982), «Творческие проблемы художников Якутии: 1945 – середина 70-ых годов» (1992), «Афанасий Осипов» (1998) диэн уо.д.а чинчийээччилэр, ааҕааччылар киэн биһирэбилин ылбыт монографияларын суруйбута.

Мань таһынан научнай үлэтин тухары үтүмэн ыстатыйалара, рецензиялара, кини редакциятын тахсыбыт кинигэлэрэ бэчээттэнэн тахсыбыттара, Саха Сирин, бүтүн ССРС искусствотын киэн туттуунан буолбуттара. График-худоһунньуктар – Афанасий Мунхалов, Валериан Васильев, Эллэй Сивцев Бүтүн Арасыйытатааҕы, Норуоттар икки ардыларынааҕы (Германия, Чехия, Италия, уо.д.а) быыстапкаларга кытталларыгар Иннокентий Афанасьевич суруйбут научнай анаалыһынан каталогтар, альбомнар тахсыбыттара.

Мань таһынан Иннокентий Потапов уһун сылларга уопастыбаннай үлэһэн дьарыктаммыта. Араас сурунааллар редколлегияларын, САССР уонна РСФСР судаарыстыбаннай бириэмийэлэрин туттарыы хамыһыһытын чилиэнэ, 1976-1990 сылларга «Совет-

ский Дальний Восток» быыстапка чилиэнэ, 1964-1968 сылларга Саха Сирин худоһунньуктарын сойууһун бэрэссэдээтэлинэн, онтон 1968-1991 сылларга бэрэссэдээтэли солбуйааччынан таһаарылаахтык үлэлээбитэ, худоһунньуктар айар үлэлэрэ, олохторо-дьаһахтара тупсарын туһугар сүткэн кылаатын киллэрибитэ. 1994 сыллаахха И.А. Потапов, А.П. Мунхалов, А.Н. Осипов көбүлээһиннэринэн, Дьокуускайга Красноярскайдааҕы художественной институт филиала аһыллыбыта, ойуулуур-дьүһүннүүр идэ үрдүк үөрэҕэ биһиги куоратпытыгар маҥнайгытын баар буолбута. Саҥа аһыллыбыт филиалга бастакы дириэктэринэн Иннокентий Афанасьевич анаммыта. Кэнники 2000 сыллаахха бу үөрэх кыһата сайдан, улаатан, Култуура уонна искусство Арктической Судаарыстыбаннай института буолбута, билигин АГИКИ диэн кизгик биллэр.

Сэбиэскэй Сойуус аһыллан, ааспыт 90-с сыллар ыарахан кэмнэригэр ис туругун ыһкытыбакка, салгыы үлэлээбитэ. Бары өттүнэн уустук кэмгэ наука, искусство эйгэтигэр сэбиэскэй идеологическай хааччахтааһын суох буолбутун кэннэ, Иннокентий Афанасьевич ааспыт кэми саналыы көрүүнү, инники кэми саналыы түстээһини саҕалаан, саҥа теория нымаларын искусствоведение наукатыгар киллэрэн саҕалаабыт. Кэнникинэн Саха Сиригэр эрэ буолбакка, Арасыйыта үрдүнэн биллэр учуонай быһытынан биллибитэ. Арасыйыта ойуулуур-дьүһүннүүр академиятын чилиэн-кэрэспэдьининэн, саҥа аһыллыбыт Саха Сирин духобунаһын академиятын академигынан талыллыбыта.

Кини 2000 сыллаахха «Анна Зверева» диэн норуот маастарын, Саха Сирин норуодунан худоһунньугун үлэлэрин ырыппыт монографията тахсыбыта. Иннокентий Афанасьевич Потапов 2005 сыл, сэттинньы ый 9 күнүгэр уһун ыарахан ыарыһтан олохтон туораабыта... Кини ситэ түмүктээбэтэх бүтэһик үлэтэ – «Афанасий Мунхалов» диэн доҕоругар анаабыт монографията буолар. Ол түмүктэммэтэх үлэтин искусствоведение хандыдаата Ия Володаровна Покатилова тиһэҕэр тиэрдитэ...

Билигин кини хаалларбыт научнай матырыйааллара, рукописытара Саха Сирин ойуулуур-дьүһүннүүр түмэлин архыбыгар харалла сыталлар. Икки сылынан Иннокентий Афанасьевич төрөөбүтэ 95 сыла буолар, онон Чурапчыбыт улууһа, Өрөспүүбүлүкэбит кизг далааһыннаахтык бэлиэтиэхтэрэ диэн бүк эрэллээхпит. Чаҕылхай учуонай аата дьон-сэргэ өйүгэр-санаатыгар умнуллубатын!

Дмитрий Никонов,
СӨ ойуулуур-дьүһүннүүр түмэл
методиһа

Сунтаарга айан

Командировка. Улуустаабы тыа хаһаайыстыбатын үлэһиттэрин дэлэгэссийэтэ Сунтаарга уопут атастаһан кэллэ

Муус устар 1-4 күннэригэр Чурапчы улууһунаабы тыа хаһаайыстыбатын үлэһиттэрин 16 киһилээх дэлэгэссийэтэ олонхо дойдутугар – Сунтаарга уопут атастаһа, бара-кэлэ 2,5 тыһ. биэрэстэттэн тахса сири айаннаан кэллибит.

Икки күн курдук 4 нэһилиэгинэн элбэх эбийиэктэри көрдүбүт, дьону кытта кэпсэттибит. Олоргон быһыта баттаан, кылгатын билиһиннэрдэххэ, манньк.

Маннайгы күн

Сарсыарда 9 чаастан Сунтаарга Тыа хаһаайыстыбатын управлениетыгар (ТХУ) көрсүһүү буолла. Манна ыалларбыт Амма ТХУ-тын салайар И.С.Кононов 5 киһилээх бөлөбө эмиз кыттыста. Бастаан, ТХУ салайааччыта В.Ф.Анисимов, улуус кылаабынай зоотехника М.М.Яковлева үлэ-хамнас туһунан иһитиннэрдилэр.

Онно биллэххэ, Сунтаар улууһун нэһилиэнньэтэ – 24 тыһ. Итинтэн 10 тыһыынчата улуус киинигэр товоруспут. Барыта 12,5 тыһ. ынах сүөһүлээхтэритэн 5550 ынахтаахтар, 11 тыһ. сылгылаахтар. Маны таһынан Элгээйигэ саха сүөһүтүн иитэллэр.

Ити кэнниттэн 2 улуустан тийбит дьон Н.П.Герасимова салайааччылаах аатырар «Татыйына» ИП, улуус киинигэр үлэлиир «Достижение» уонна «Ал-су» диэн эти-үүтү астыыр-баттарар тус-туска салаа тэрилтэлэригэр сырыттыбыт. Эт сыаар күнгэ 200 киһилэ араас көрүгү аһылыгы онороллорун таһынан, киһи сэргиирэ – муора, өрүс балыгынан кэнсирбэ, ону таһынан кондитерскай сыахтарыгар бурдук ас 60 көрүгүн онороллор эбит.

Арыы сыаар кыһынын 1,5, сайынын 3,5 туонна үрүгү ас 7 арааһын, ол иһигэр пастеризацияламмыт үүтү онорон атыыга таһаараллар.

«Кириэстээх» КП-га

Өрөспүүбүлүкэҥэ кизгник биллэр «Кириэстээх» КП «Куокуну» уонна «Кириэстээх» нэһилиэктэрин хабар, итиэннэ Сунтаар таһыгар «Бэрэ» учаастагар анал улуус киинин үүтүнэн хааччыйар туспа пиэрмэ баар. 2012 сылтан күн бүгүнгэ диэри, ааҕар-суоттуур дьовурдаах, сатабыллаах дириэктэр В.С.Егоров салайар.

«Бэрэ» пиэрмэтин КП сүрүннүүр зоотехника Мэнэттэн төрүттээх Анна-Мария Трифонова диэн эдэр исписэлиис бэркэ кэпсээн билиһиннэрдэ. Бу пиэрмэ 100-тэн тахса ынахтаах, наар үүтүнэн дьарыктанар. Хо-

Сунтаарга — Чурапчы дэлэгэссийэтэ.

тонноро механизациялаах, санатый. Иккис хотоннорун туттан эрэллэр. Уопсайынан, бу улуус киинин таһыгар аҕаардас үүтүнэн дьарыктанар пиэрмэ баара олус табыгастаах эбит. Үүттэрэ аһыах чааһынан боро-дууксуйа буолан атыыга тахсар. Ынахтарын аһылыктара үксэ – сиилэс, эбиэс күөх маассата, уотурба. Киһи сонургуура диэн – Дьокуускайтан 20 л пластик лиэйкэлээх иһиттэргэ «rimin» энергетик для коров» диэн убаҕаһы ханнык баҕарар аһылыкка ыстардахтарына, ынахтар ордорбокко сииллэр, үүттэрэ биллэ эбиллэр үһү.

Салгыы 600-чэкэ нэһилиэнньэлээх Куокуну нэһилиэгэр тийдидибит. Биһигини «Кириэстээх» КП отделение-тын управляющая Г.И.Павлов көрсөн кэпсээтэ. Манна 120 ыанньыгы, 230 субан сүөһүнү 3 хотонунан иитэллэр. Саҕа хотоннорун барытын кырылааммыт хаптаһынынан туппуттар. Барыта 12 үлэһиттээхтэр. Ыйдаабы орто хамнастара – 70-80 тыһ.солк.дииллэр.

Маннайгы күммүтүн «Кириэстээх» түмүктэтибит. Бу биллэр нэһилиэк Сунтаартан арҕаа 85, Мириной куораттан 135 биэрэстэ бэттэх сытар. Кэнники сылларга бу 800-чэ киһилээх нэһилиэги Арасыйыа Үлэ Дьоруойа, аатырбыт ыанньык-сыт В.А.Михайловынан – Африкановиһынан биллэллэр. Дэрэбинэҥэ Владимир Африканович Бэрэсидьиэн В.Путин-га туруорсан туттарбыт култуура дьизэ ойуччутук көстөр.

Биһигини, аан бастаан, 200 ыанар ынах турар, 1986 с. тутуллубут сэбизскэй кэминээҥи, ханан да ингнэйбэтэх хаптаалынай тутуулаах хотонго Африканович олус эйбэстик көрсөн сиһилии көрдөрдө, быһаарда. Манна 5 ыанньыксыт, ону таһынан тас үлэһиттэр үлэлииллэр. Кини бэйэтэ 40 кыһыллыгы өгнөөх Алтай бороода ынахтарын биир дуойканан ыыр эбит. Өссө ол кэнниттэн илиитинэн сыппайар үһү. Сөхпүтүм диэн – ынахтарын үүттэрин сыата 5,2 %-на, сороҕор 6-ҕа тийэр диэн кэпсир үлэ Дьоруойа.

«Кириэстээх» КП 1240, ол иһиттэн 540 ыанар ынах сүөһү-

ну, ону таһынан Кутанаҕа 150 калмык эт бороода сүөһүлэри иитэр. Сылга, ортотунан, биир ынахтан 2800 киһилэ үүтү ына, 1840 туонна үүтү соҕотуопкалаан, Сунтаарга уонна Кириэстээххэ баар 2 арыы сыаар араас үүт бородууксуйатын онороллор. Ол иһигэр стерилизованнай үүтү. Үлэһиттэр ыйдаабы орто хамнастара 78 тыһ.солк. тэҥнэхтэр. Оттон сүрүн үлэһиттэр ыйга 100 тыһ. иһинэн таһынан аахсаллар эбит. Мин хайҕабытым диэн – кэпэрэтиип үлэһиттэрэ бары харчынан пайдаахтар эбит. Онтукаларыгар сылын аайы дивидент аабыллан улаатар. Ону уурайдахтарына, эбэтэр бизнсийэҕэ табыстахтарына, лөскөччү харчынан, сүөһүнэн да ылаахтарын сөп.

Иккис күн

Кириэстээхтэн кэлэн, Сунтаарга хонон баран Дьокуускай диэки 30 биэрэстэ сытар Күндэйэ нэһилиэгэр сарсыада 10 чааска тийдидибит.

Биһигини нэһилиэк баһылыга И.В.Константинов, «Сырдык Аартык» СХПОК толорооччу дириэктэрэ А.А.Львова, дьаһалта исписэлиис Л.М.Сергучева кулуупка көрсөн нэһилиэктэрин туһунан кэпсээтилэр. Онно биллэххэ, нэһилиэккэ сүрүннээн 750 киһи олоһор эбит. Оскуолаларыгар 119 оҕо үөрэнэр, уһууһаанна 50 оҕо сылдьар. Сылга 5 хас сана дьизэ тутулар, 7-8 оҕо төрүүр, 3-4 сана ыал үөскүүр эрэри, тоҕо эр саахсаламаттар үһү. Нэһилиэккэ 150 чааһынай массыына, 70 тыраахтар баар, 5 пилорама, 7 маҕаһыын үлэлиир эбит.

Салгыы «Сырдык Аартык» диэн өрөспүүбүлүкэбитигэр маннайгы аҕаардас нэһилиэнньэ сүөһүтүн көрөн өгөнү онорор СХПОК дириэктэрэ А. Акимова уонна бузаалтыр К.Андреева манньгы кэпсээтилэр. Бу кэпэрэтиипи 2009 с. тэрийбит уонна элбэх сыратын биэрэн сүһүөҕү туруорбут, 2022 с. олохтон барыар диэри салайбыт киһинэн биир дойдулаахтара Розалия Алимбиевна Иванова буолар. Ол да иһин кэ-

пэрэтиипкэ кини аатын ингэрбиттэр.

Кэпэрэтиип 44 хаһаайыстыба 72 чилиэнин 324 сүөһүтүн, ол иһиттэн 180 ыанар ынаҕы 3 хотонунан көрөр. Сайынын кэтэх сүөһүлээхтиин холбоон, 350 ынах 6 сайылыгынан тахсар. Кыстык кэнниттэн субаннарын барытын, сорохтор ынахтарын бэйэлэрэ көрөллөр.

Былырын кэпэрэтиип барыта 900 туонна үүтү соҕотуопкалаабыт. Итинтэн 70 туоннаны Сизэй нэһилиэгэ туттарбыт. Үүттэрин «Тускул» диэн бэйэлэрин истэринэн үлэлиир кэпэрэтиип астаан-үөллээн стерилизациялаах, пакеттаах үүтү кытта онорон, «Байдам» диэн маҕаһыыннарын нөҥүө батараллар. Аны туран, бэйэлэрин буйуналарыгар өлөрбүт сүөһүлэрин этинэн кэнсирбэ онороллор.

Сүөһүнү көрдөрүү иһин, ынахха ыйга-1600, субайга – 950, ньирэйгэ-600 солк. уонна хотон арендатыгар сылга 3000 солк.төлүүллэр. Ону таһынан сүөһүлэрин отун бэйэлэрэ оттоон кыбыыга аҕалан биэрэллэр. Хас биридди ыал ынаҕа күнгэ хас киһилэ үүтү биэрбитэ тус-туска учуоттанар. Онон төлүүллэрэ элбэх курдукун иһин, үүттэрин суотугар сорох ыаллар сылга 500-600 тыһ.солк.тийэ ылардаах хаалаллар эбит.

Түбэй Дьаарханга

Бүтэник сылдыбыт сирбинэн Сунтаартан 10-ча көстөөх Түбэй Дьаархан диэн, испиһэтинэн 600, дьиннээҥинэн 413 киһи олоһор, орто оскуолатыгар 73, уһууһааныгар 32 оҕолоох, барыта – 843 ынах, ол иһиттэн 512 ыанардаах нэһилиэккэ тийдидибит.

Ол туһунан баһылык С.С.Иванов кэпсээтэ. Бу дьобус нэһилиэк 2 үүтү тутар, астыыр-үөллүүр тэрилтэлээҥинэн уратылаах эбит. Ол курдук «Милк-Ас» диэн А.Н.Гуринова салайар кэтэх ыаллар үүттэрин тутар, астыыр тэрилтэ үлэлиир үһү.

Ону таһынан бу дойдуну олохтооҕо да буоллар, 2-с кылаастан Дьокуускайга үөрэммит, онно

улаатан ыал буолбут, компьютерщиһынан, урбаанныгынан үлэлээбит 49 саастаах М.П.Комин 2004 с. дойдутугар эргиллэн, сүөһү иитиитинэн дьарыктанар «Комин М.П.» диэн хаһаайыстыбаны тэриимит.

Кини кэлин зоотехник үөрэҥин бүтэрбит. Хаһаайыстыбатыгар 214 ынах, ол иһиттэн 153 ыанньыктаах, сайынын 23, кыһынын 13 үлэһиттээх, былырын 384 т үүтү туттарбыт. Кини уратытынан ынахтарын молокопроводынан ыыр, тутта бэйэтин сыаар астаан стерилизацияламмыт үүтү кытта онорор, үлэһиттэригэр балаҕа хамнаһы төлөөбүтүн таһынан, сыл аайы нэһилиэгэр ботуччу харчыны успуонсардаан көмөлөһөр улахан патриот киһи эбит.

Түмүк

Мин саныахпар, Сунтаардар тыа хаһаайыстыбатыгар оннук күүскэ сайдыбыттар диэбэтэрбин да, биһигиттэн сүрүн уратыларынан буолаллар:

1. Олорор сирдэрэ киинтэн ырааһын да иһин, сирдэрэ-уоттара кизгинэн, көнөтүнэн, мууһа суох, кумахтаах сир буолан тостубатынан, 100-нэн галаах бааһына, ходуһа сирдээхтэринэн, суту-курааны соччо билбэттэринэн, суоллара-иистэрэ ордугунан тыа хаһаайыстыбатынан дьарыктанарга усулуобуйалара биһигиннээҕэр быдан ордук эбит.

2. Улууска барыта 10 үүтү-эти соҕотуопкалыыр, астыыр-үөллүүр, баттарар тэрилтэлэр баар буолан доруобай күрөс үөскээн, бородууксуйаларын хаачыстыбата тупсарыгар, сыаната аһара улааппатыгар, дохуоттара элбээн, үлэһиттэр хамнастара балаҕа үрдээһинигэр, тутта тийэригэр тиэрпит. Таарыччы аһыннаах, Амма улууһун ТХУ-тын салайааччыта И.С.Кононов этэрини, кинилэр 4-с сылын үүт субсидиятын харчытын ФКУ нөҥүө дьонго быһа тиэрдэр буолбуттар.

3. «Кириэстээх» КП үлэһиттэригэр сылын аайы пайдарыгар дивидент ааҕара улахан көбүлүүр күүс буолбут. Ону таһынан бородууксуйаларын барытын бэйэлэрэ астыыллара, баттараллара улахан туһалаах эбит.

4. Күндэйэ «Сырдык Аартык» дьон сүөһүтүн көрөн, өгөнү онорор кэпэрэтиипин (СХПОК) үлэтэ олус туһалаах хайысха быһытынан кизгник тарҕаныан сөп эбит дии санаатым. Бүтэһигэр биһиги дэлэгэссийэбитин олус үчүгэйдик көрсүбүт, албэҥи көрдөрбүт, кэпсээбит бары Сунтаар дьонугар, арыаллаан илдьэ сылдыбыт ТХУ солбуйааччы начаалынньыгар Г.С.Готовцевка барыбыт аатыттан улахан махталбытын тиэрдэбин.

Уйбаан Пономарев

Исписэлиис сүбэтэ

Салгын уоспата

Салгын уоспата (ветрянка) – сыстыганнаах ыарыы. Боростуой герпес салгын уоспатыгар тиэрдэр вируһа тири килиэккэлэрин уонна салыннаах бүрүөнү айгыратар.

Салгын уоспата – оҕо ыарыыта. Ол гынан баран, оҕо эрдэбинэ ыалдьыбатах улахан дьон эмиз сыстыахтарын сөп. Салгын уоспатынан урут ыалдьыбыт дьон ыарыыны утарылаһар күүс-тэрэ – иммунитеттара улахан. Хайдах бэриллэрий? Инфекция ыарыһах дьонтон салгынынан доруобай, ыалдьа илик оҕолорго бэриллэр. Вирус салгыны ыраастыыр систимэлэргэ уонна этээстэн-этээскэ түһэртэхсар кирилизэстэргэ салгын оонньууругар чэпчекитик тарбанар. Оҕо ыарыһаҕы кытта алтыстабына – оҕо саадыгар, оскуолаҕа, тырааныспарга у.д.а. уопастыбаннай миэстэлэргэ сылдьан ыалдьыан сөп.

Ымынах илиигэ уонна атаахха, искэ, көхсүгэ тарбаммыт буолар. Оҕо төһө да кыраадыһа тахсыбатаһын иһин, сэниэтэ суох буолар, ытыы сылдыар, куһабаннаах аһыыр, хотуолуон сөп. Манньык турук бастакы ымынах тахсыар диэри биллэр. Оҕо ыалдьыбыта биллибэккэ сылдьан, этигэр эмискэ ымынахтар тахсыахтарын сөп. Ымынах олус түргэнник элбиэн эбэтэр хас да күн устата бытааннык тарбаныан сөп. Онуоха тутта буолбакка, 3-8 күн устата “бытыгырыыр”. Ымынахтар сүтүүлэр да, тутта интоксикация, кыраадыс тахсыыта тохтуур.

Оҕолор үксүгэр ыарыыны эмтэнэн аһараллар. Ол гынан баран, ардыгар сорохторго хаалан хаалыан уонна кэлин модьуун курдук тири ыарыытын көбүтүөн сөп. Салгын уоспатыгар ылларбыт киһи ыалдьыабыттан 9 күн устата дьонго

чугаһыа суохтаах. Быраабыла быһыытынан, ыарыһах дьэтигэр эмтэниэхтээх. Ыалдьар оҕо туругун чэпчэтэн, кыраадыс түһэрэр эми биэрэллэр, этигэр тахсыбыт хабахтары зеленканан сотоллор. Этэ-сиинэ кыһыйбатын диэн антигистаминнай препараттары биэрэллэр. Үтөрүү биир дьонуннаах өрүтүнэн гигиенаны тутуһуу буолар. Ыалдьыбыт оҕо дьэтигэр сылдыар күмүгэр 6-7 күн устата оронтон тууро суохтаах, утуйар уонна кэтэр ис таҥаһын, төһө кыалларынан, сотору-сотору уларытыллыахтаах. Элбэх ууну иһиэхтээх, сүрүннээн үттээх хааһыны, ньыһыллыбыт оҕуруот аһынан пюрелары, ньыһыллыбыт фрукталары сиэхтээх.

Оҕо тэрилтэтигэр салгын уоспатынан ыалдьыы тахсар түгэнигэр, оҕо дьэтигэр ымынаҕа барыта сүппүтүн кэнниттэн 5 күн олонорон эмтэнэр, үтөрбүтүн туһунан ыспыраапкалаах буолуохтаах. Ыалдьыбыт оҕону кытта хантаактаспыт оҕолор бөлөхтөрө, эбэтэр кылаастара харантыын-һа барбат, ол эрэри хантаактаһа илик оҕо киирэрэ 21 күн бобуллар.

Харыстаныы 7-тигэр диэри саастаах, ыарыһаҕы кытары хантаактаһа сылдыбыт уонна урут ыалдьыбатах оҕолор атын оҕо тэрилтэтигэр, сонотуоруйдарга сылдыа суохтаахтар. Хантаактаах улахан дьонго харантыын хааччаҕа көрүллүбэт. Салгын уоспатын утары сэрэтэр быһыылары (прививки) эпидемиологической көрдөрүүлэринэн биэрэхтэрин сөп.

2023 сылга салгын уоспатынан ыалдьыы 82 түбэлтэтэ, 2024 сылга 182 түгэн бэлиэтэннэ.

**Туйаара Кузьмина,
Роспотребнадзор Чурапчытаабы
отделын салайааччыта**

Сынньаланга

Au		Эт ...	Уос... тиийи- ний
... кэлэ илик	Ыһыах кыайы- лааҕар бэриллэр	Куһабаны онгоруу содула	
		Си... иһит (эрг.)	
Эккэ- сиингэ баар убаҕас	Манньык, кыһыы эйигин ханна көрдүм ... мин	Сылга ... күнэ хас да баар	
Кырылас кумах- таах куорат	Идэ	Киһилээх хайатыттан саамай чугас нэһилиэк	
		Би... диэн тиийи биллэбит дуо?	Бүрээт омук эпоһа
Өбүгэлэрбит бу балыктыыр тэрили билбэттэрэ	...мэн үгүс	...дэй- сэмдэй	“... диэтэх- хэ мичик гынар”
	Кыра төгүрүк	... уота	Ырыа, муусука ураты көрүнгэ
			...дир мас
	Ыал аайы баар тэрил	Мэнэ нэһи- лиэгэ	
Егор Неймохов биир сэхэнин аата		Туох эмэ ситэр- хотор кэмэ	Кыры- наас биир аата
	...дьяа буолуу	... баар барам- мат баай	Үйэ уһун кэрчигэ
Сүөһү ыарыы- та	...хаайа тутуу	Кэргэнэ, киһитэ	
		Ыйытар тыл	

«Сканворд» тэрийээччи ИП Данилова М.А. «ТААЙ сахалыы сканворд 9» ылылынна. Хаһыат 12 нүмэригэр тахсыбыт сканворд эппиэттэрэ. **Туруору:** Алдан, ырбыы, Брайль, Баара, ыык-мыык, аҥала, ытыыр, алтан, арбах, аара, аҕыс, даамыскай, аҕыраада, Үт. **Сытыары:** акырабаат, аат, Кыыллаах, анна, балтараа, сара, саад, да, байаан, сибиэ, аһыы, аак, ытарҕа, кырбый, аан, ас, орох, ыт.

Афиша

Спидстар	Батя 2	Спидстар	Микки монстр	Спидстар
11:00ч.	12:45ч.	14:30ч.	16:20ч.	18:10ч.
Драма	Комедия	Драма	Ужас, комедия	Драма

Репертуар с 10 апреля по 16 апреля

Скидки и льготы на посещение киносеансов кинотеатра «Айыллаан»

Вторник - Многодетным семьям (Льготы предоставляются на членов только одной семьи) 50% от стоимости билета.

Среда - Пенсионеры, инвалиды 1,2 группы 50% от стоимости билета.

На все дни кроме четверга
Ветераны ВОВ, дети инвалиды 100% от

стоимости билета.

Пятница - Ветераны боевых действий, дети сироты (круглые сироты) 50% от стоимости билета.

Без ограничения - дети до 5 (пяти) лет включительно 100% от стоимости билета.

В день рождения - Именинникам (при предъявлении документа) 3 дня до и 3 дня после 100% от стоимости.

Болбой!

Модьуун, төбүрүөн – тирии сыстыганнаах ыарыылары

Модьуун, төбүрүөн - нууччалыта трихофития (стригущий лишай), микроспория.

Бу – сыстыганнаах тирии ыарыыта. Ыарыы бэлэтинэн сүөһү, киһи тириитигэр килэркэй, түүтэ суох, сороһор абырхат түүлээх (баттаахтаах) төкүнүк быһыылаах, кытыытыгар хохтоох тараҕай баастар буолаллар. Ыарыы сабаланыытыгар кыра тэтэркэйдиги, күүскэ кыһыйар кыра баастар тахсаллар, онтон улаатан истэхтэрин айы, тэнийэн, төгүрүк быһыыланан, сүөһү, киһи чараас, баттаахтаах сирдэринэн тарҕанар.

Модьуун уонна төбүрүөн оҕоһо уонна дьиз кыылыгар наһаа тарҕаммыт ыарыы буолар. Киһи ыалдыбыт буоллабына, анал тирии бырааһа эрэ эмтиир кыахтаах, бэйэ эмтэнэрэ сэрэхтээх.

Модьуунунан, сүрүннээн, ынах сүөһү, сылгы уонна сэдэхтик куоска, ыт, кыыл атын көрүгнэрэ ыалдыаллар. Үксүн эдэр сүөһү харабын тулата, кулгаабын атта, муннун кытыыта сүһүрэр. Ынах сүөһүгэ ыарыыны көбүтээччинэн трихофитон (лат. Trichophyton ectothrix megasporon), кыра кыылларга (кутуйах, күтэр, кролик, куоска) - Tr. mentagraphytes (var. gypseum), сылгыга - микроспорум (Microsporum: M. equinum, M. gypseum) диэн ааттанар түүнүк тэллэин биһин - ууһа буолаллар. Тас эйгэҕэ түүнүк тэллэй сүрдээх тулуйумтуо. Модьууннаах сүөһү тириитигэр хоннон түспүт хоһоҕо сэттэ сылга диэри, сир кырсыгар уонна ноһуомҥа абыс

ыйтан ордук, ууга абыс хонукка диэри өлбөккө сытар. Вазелинга, мас арытыгар абыс хонукка диэри тулуйар, оргутууга өлөр, тымныыга кэнсиэрбэлэнэр.

Ыарыы тарҕаныыта

Модьуунунан ыалдыбыт сүөһүлэр, сутуллубут сүөһү турар тутуулар, тэллэх от, көлүнэр сэг уонна сүөһүнү көрөргө - аһатарга туттуллар тээбирин - барыта модьууну көбүтээччинэн буолаллар. Доруобай сүөһү ыарыылаагы кытта бииргэ тутулан турар, ону таһынан тас эйгэ араас эттик-тэриттэн сыстыһар. Модьууннаах сүөһүтүн дьон эмиз сыстан ыалдыар.

Ыарыы бастакы көстүүтэ

Ыарыыга сутулан баран, ортотунан, 30-ча хонук сибикигэ биллибэккэ сылдыан сөп. Ынах сүөһүгэ, сүрүннээн, төбөтүн, моонньун, кутуругун төрдүн тириитэ, ыччат сүөһүгэ төбөтүгэр

араас кээмэйдээх тимэх курдук асбеска маарынныыр хохтуйулар көстөөччүлэр. Сибииннэ көхсүн, түөһүн, буутун уонна арҕаһын тириитэ, оттон ыт төбөтүн, моонньун уонна атахтарын тириилэрэ хохтуйаллар. Куоска модьууна, син эмиз ыт киэнин курдук, ол эрэри киһиэхэ түргэнник сыстар кутталлаах. Онон оҕо аймах куосканы ордук таптыыр, көтөбөр буолан түргэнник сыстыан сөп. Иитэр куоскабытын кэмигэр кэтээн көрө сылдыах-хытын наада!

Диагноһу туруоруу

Ветеринария исписэлиинэ анаалыска анаан, ыалдыбыт сүөһүтүн хохтуйбут миэстэлэриттэн ылан, сөптөөх иһиккэ уган, суулаан, матырыйаалы лабораторияҕа ытар. Лаборатория үлэһиттэрэ кирибит матырыйаалы анал средаҕа ыһан, 10-14 күнгэ үүннэрэн, ыарыыны көбүтээччини микроскобунан көрүү түмүгүнэн, эбэтэр люминесцентнай анаалыс-

таһын түмүгүнэн биһиргэтэллэр.

Ыарыыны утары охсуһуу уонна сэрэтии дьаһаллара

Сэрэтии дьаһал быһыытынан ЛТФ-130 вакцинаны (быһыыны) санга төрүүххэ биир ыйыттан саҕалаан, 10—14 хонук арыттаан, иккитэ туруоруллар. Кэнники быһыы кэнниттэн, биир ый буолан баран, сүөһүгэ 4 сыл устата дьайар иммунитет үөскүүр. Быһыы туруоруллубут сиригэр 10-15 хонон баран 2 см диаметрдаах хохтуйуу (хабырыы) үөскүүр. Маны тытар, эмтиир сатамат! Эмтэммит сүөһүлэри кичэйэн, түүлэрин-өҥнөрүн кэтээн көрөр наада. Онуоха модьуунунан ыалдыан барбыттары эбэтэр саарбабаланааччылары арааран, туспа сиргэ тутан турар эмтэннилэр (куосканы, кыра кыыл манньк ыарыылары эмтэммит буолан, ыарыы тарҕамматын туһугар өлөрөн, өлүктэрэ уматылаллар).

Сыстыганнаах ыарыы турбут

хаһаайыстыбатыттан сүөһүнү таска таһаарыы бобуллар. Дезинфекцияны онгорорго билигин араас санга эмтэр үгүстэр. Дезинфекцияны биир чаас арыттаан, иккитэ онгорор тобоостоох. Туттар тэриллэри дезинфекциялаах иннинэ, үчүгэйдик кичэйэн ыраастаныллар уонна суурадаһынҥа 30 мүнүүтэ устата уган сытыарыллар. Баартыгы, халааты, бириһизни, биэдэрэни 30 мүнүүтэ устатыгар оргутулар. Хатылааһын дезинфекцияны декада биірде ытыллар. Ноһуому бэйэтин күткүтүү ныматынан дезинфекциялаахха сөп, эбэтэр үрдүгэр хлор сөптөөх суурадаһынын кутан эмиз дезинфекциялаахха сөп.

Модьуун, төбүрүөн курдук сыстыганнаах ыарыылары тарҕаппат туһугар бары сүөһүлээх хаһаайыстыбалар, дьиз кыылын иитээччилэр, кыылларгытын кэмигэр кэтээн көрө сылдыаргытыгар сүбэлиибит.

Ыалдыбыт сүөһүнү, тута көрөн, ветеринарнай исписэлиискэ эмтэтэр ордук. Ыарыы улаатан, кэнээн бардабына, сүөһү үтөрүүтүгэр элбэх сыра, үп хамсыан сөп.

Киһи бу ыарыыга сутулан ыарыыдабына, бэйэтэ эмтэммэккэ, балыһаҕа, анал бырааска эмтэнэрэ ордук – түргэнник үтөрэр. Ыарыыны эмтиирдээбэр сэрэппит ордук.

Чурапчытаагы ветеринарнай лаборатория бырааһа
А.И. Давыдова

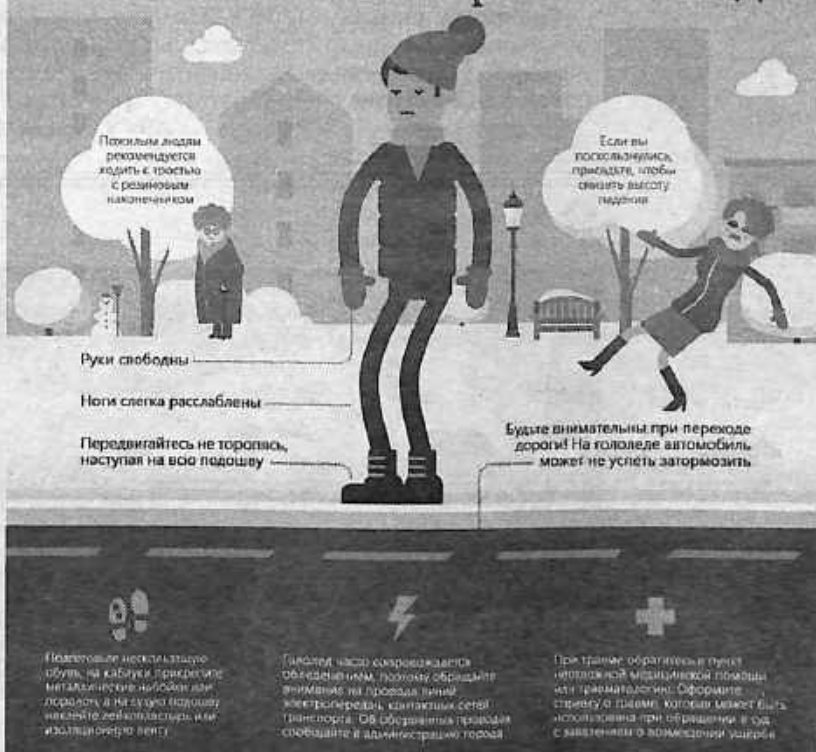
БИЛЛЭРИИ / ОБЪЯВЛЕНИЕ

► Аттестат В № 328915 на имя Захарова Василия Афанасьевича, выданный Мугудайской средней школой в 1986 году, считать недействительным в связи с утерей.

► Я, Харитонов Степан Степанович, уроженец с. Чурапча, Чурапчинского района, Якутской АССР, 23.04.1988 года рождения, обвиняюсь в совершении преступления, предусмотренного ч. 5, ст. 327 УК РФ, за использование заведомо подложного документа, за исключением случаев, предусмотренных частью 3-й статьи 327 УК РФ о предоставлении государственному инспектору группы технического надзора и регистрационно-экзаменационной работы отделения Госавтоинспекции ОМВД России по Чурапчинскому району РС (Я), заведомо подложный документ "Диагностическая карта прохождения технического осмотра ТС", в котором вину полностью признаю и раскаиваюсь. Приношу обществу и Государству свои извинения.

Инфографика

Как вести себя во время гололеда

КУТУРҔАН

Бахсы нэһилиэгин олохтооһо, истинник саныыр кэл-лиэгэбит

СЕМЕНОВ Уйгулан Алексеевич

анал байыаннай дьайыыга бойобуой соруудагы толоро сылдьан, бу дьыл, олунньу 14 күнүгэр хомолтолоохтук олохтон туораабытынан, кэргэнигэр Мария Моисеевна-ба, оҕолоругар, төрөппүттэригэр, бары чугас аймахтарыгар дириг кутурҕаммытын тиздэбим.

ОДьКХ Чурапчытаагы филиалын кэлэктиибэ.

Тапталлаах сангастара, Саха Өрөспүүбүлүкэтин үөрэ-бириитин туйгуна

СКРЯБИНА Айтилина Гаврильевна

ыарахан ыарыыттан Майа сэлээннэтигэр олохтон туораабытынан, күндү кийииппитигэр Лира Михайловна-ба, уолбутугар Сергей Витальевичка дириг кутурҕаммытын тиздэбим.

Виталий Михайлович Неустроев дьиз кэргэнэ, оҕолоро Мария, Саргылана.

Улуус
сонуннарын
бу сизгэнэн
киирэн көрүн

"САНА ОЛОХ"
хаһыат

Кылаабынай
эдиһкүтүр
ГОРХОВА
Людмила
Владимировна

Түрүтүтүтүр: СӨ Ырабыллыстыбата, Саха
Өрөспүүбүлүкэтин "Сахабэчээт" Суураыстыбаннай
автономнай тэриитэ.
Таһаарааччы: СӨ "Сахабэчээт" ГАУ
Таһаарааччы аадырыһа: 677000, Дьокуускай
к., Орджоникидзе уул. 31, 124 каб. тел./факс: (411-2)
34-39-17 e-mail: sakhabechet@mail.ru. Российскай
Федерация Роскомсүтүр СӨ сагалтагытар 2020 с.
бос ыйын 3 күнүгэр регистрациаммыт нүөмэрэ –
ПН №ТУ 14-00559.

Эрдээксийэ
аадырыһа: 678670,
Чурапчы сэл.,
П.Пинигина, 26 а.
Телопүтүтүрүтүр:
эрдээкүтүр – 41-332,
отделлар – 41-265.
E-mail: sanaoloh@
mail.ru,
сайт: sanaoloh.ru,
telegram: @sanaoloh

Аһтар суругар этиһтэр санаа редакция позициятыгар маддын сөп түбөһтэр буолуулар.
Суруга ыйылылар чакылылар кырдыктаахтарыгар эһиһтэниһи аһтар тус бэйэтэ сүтэр.

Индекс: ПИ964. Бэчээккэ сакаас № 14 (11993). Кээмэйэ 2 бл. Ахсаана 1000.
Хаһыат сыаната 26 солк. Хаһыат нэһилээҕэ биһирдэ: бэтинсэҕэ таһар.

Хаһыат 10.04.2025 с. бэчээккэ бэрилиннэ, 11.04.2025 с. таһыста. Дьокуускай
к., Виллойскай переулук, 20 №-дээх дьэтигэр, "Ю.А. Гагарин аатынан
Дьокуускайдаагы өрөспүүбүлүкэтээҕи типография" АУо бэчээттэннэ.

@SANAOLOH